

VPLYV ZÁŽITKOVÉHO VYUČOVANIA NA ZMENU INTERSUBJEKTÍVNEJ KLÍMY ŠKOLSKEJ TRIEDY

IVETA KOVALČIKOVÁ

„Radšej bavím ľudí, v nádeji, že sa niečo naučia, než učím ľudí s nádejou, že sa budú baviť.“

Walt Disney

„Bezprostredné učenie srdcom, rukou a rozumom v pravdivých situáciách s kreatívnymi spôsobmi riešenia problémov a sociálnych charakterov, tvorí rámec nárokov výchovne definovaných a na praktickú realizáciu zameraných modelov jednaní, ktoré sú orientované na individuálne a skupinové zmeny.“ (Ziegenspeck, Vážanský 1993)

Aplikácia zážitkových vyučovacích stratégií a aktivizačných metód v edukačnom procese (metód výchovnej dramatiky vrátane) si vyžaduje pedagóga, ktorý vie vnímať sociálnopsychologickú atmosféru vo svojej triede, je citlivý na potreby, záujmy a postoje detí, chápe dieťa ako partnera, je prirodzeným členom skupiny a z tejto pozície nenásilným spôsobom dokáže a je pripravený regulovať intersubjektívnu (sociálnu) klímu triedy. Každý pedagóg vie, cíti, predpokladá, že výsledky práce žiakov nezávisia iba od individuálnych schopností žiaka, od spôsobilosti pedagóga využívať doterajšie skúsenosti a poznatky žiakov a sprostredkovať im nové, ale aj od interakcii v školskej triede. Základnou podmienkou efektívnej práce s triedou je jej dôkladné poznanie.

Úroveň klímy v triede významným spôsobom vypovedá o miere adaptácie žiakov na podmienky v škole z hľadiska nárokov učebného procesu i požiadaviek na správanie sa k učiteľom a žiakom. Diagnostika sociálnej klímy v triede poskytuje potrebné údaje pre riadenie procesu socializácie žiakov, ktorý je zároveň aj jednou z úloh výchovnej dramatiky.

Na základe uvedených teoretických východísk sme formulovali *výskumný problém*.

Aký je vzťah medzi výchovnou dramatikou (ďalej VD) a sociálnou klímou v školskej triede?

Predpokladali sme, že existuje vzťah medzi využívaním VD v školskom klube detí (ďalej ŠKD) a kvalitou sociálnej klímy v školskej triede.

H: VD v ŠKD ovplyvňuje sociálnu klímu v školskej triede.

Z tejto hypotézy dedukujeme:

1. Ak využívame metódy VD v záujmovej činnosti v školskom klube, rozdiel medzi vstupným a výstupným meraním u väčšiny premenných sociálnej klímy triedy v experimentálnej skupine bude štatisticky významný.

2. V kontrolných skupinách, kde pedagóg do štruktúry výchovnovzdelávacej činnosti v ŠKD nezaraďuje výchovnú dramatikú, rozdiel medzi vstupným a výstupným meraním u väčšiny premenných sociálnej klímy triedy nebude štatisticky významný.

3. V experimentálnej skupine rozdiel medzi výstupným a opakovaným /následným/ meraním klímy triedy bude štatisticky významný v súvislosti s premenlivým charakterom klímy z hľadiska dlhodobjšieho časového kontinua.

4. Ak využívame metódy VD v ŠKD predpokladáme prítomnosť štatisticky významných rozdielov medzi vstupným a výstupným indexom sociopreferenčných vzťahov v skupine - indexom skupinovej kohézie a indexom skupinovej koherencie.

5. Predpokladáme, že existujú korelačné vzťahy medzi premennými sociálnej klímy testovanej dvoma mernými prostriedkami - dotazníkom Frashera, Fishera a dotazníkom Mellibrudu. (text dotazníkov - Lašek, Mareš 1992, In: Pavlov 1999)

Operacionalizácia premenných v hypotézach

Hlavná formulovaná hypotéza a následne dedukované hypotézy testujú vplyv týchto premenných:

1. výchovná dramatika (nezávislá premenná) na:
2. sociálnu atmosféru v školskej triede (závislá premenná 1).
3. štruktúru sociopreferenčných vzťahov v skupine (závislá premenná 2).

Nezávislá premenná - výchovná dramatika vychádza z teórie a metodiky výchovnej dramatiky ako systému aktívneho sociálno - umeleckého učenia.

Vplyv nezávislej premennej na závislé premenné sme testovali za prítomnosti troch podmienok (skupín). V prvej skupine (experimentálnej) sme do štruktúry záujmovej činnosti školského klubu jedenkrát týždenne (v priebehu dvoch hodín) zaraďovali VD, sústrediac sa na súbor hier a cvičení, ktoré obsahuje základná metodika VD, u ktorých sme predpokladali vplyv na sociálny a osobnostný rozvoj detí. Dbali sme na monotematicnosť stretnutia, koncipovanie do dramaturgického oblúka. V druhom polroku sme využívali štruktúrované dramatické hry, ktoré pracujú s konfliktom, metódou mravných dílém, improvizácie, hru v role... Štruktúrované projekty boli motivované rozprávkou, príbehmi z literatúry alebo reálnymi problémami zo života detí. Niektoré zo štruktúrovaných projektov (Škola plná zážitkov 1, Škola plná zážitkov 2) sme vydali knižne.

Závislá premenná 1 - sociálna klíma triedy obsahuje súhrn charakteristík, ktoré sú konkrétne vypísané v hodnotených komponentoch pri vstupných (ante) testoch, výstupných (post) testoch a následných (opakovaných) testoch.

Závislá premenná 2 - štruktúra sociopreferenčných vzťahov v skupine je reprezentovaná:

a/ individuálnymi indexami sociopreferenčného správania sa jednotlivca

ISS - index sociometrického statusu jednotlivca

ISSN - index negatívneho sociometrického statusu jednotlivca

ISSZ - index zmiešaného sociometrického statusu jednotlivca

b/ skupinovými sociometrickými indexami

ISKh - index skupinovej kohézie

ISKr - index skupinovej koherencie

ISKI - index skupinovej klímy.

Intervenujúce premenné

Pripúšťame, že v priebehu experimentu do istej miery pôsobili intervenujúce premenné (osobnosť triedneho učiteľa a vychovávateľa, inteligencia detí), tieto však boli prítomné aj v kontrolných a v experimentálnej skupine a počas experimentu pôsobili v každej zo skupín. Je nutné upozorniť, že v našom prípade išlo o prirodzený experiment, nebolo v našich silách tieto intervenujúce premenné vylúčiť v úplnej miere, tento stav by sme dosiahli pri projektovaní laboratórneho experimentu. Kontrolu nad nežiadúcimi premennými sme sa pokúsili zabezpečiť:

a/ evidenciou priemerného prospechu subjektov v sledovaných skupinách

b/ kvalitatívnu analýzu údajov týkajúcich sa poňatia výučby učiteľov experimentálnej a kontrolných skupín získaných dotazníkom Učiteľovo poňatie výučby (Mareš 1996). Na testovanie hypotézy sme použili *experimentálny postup*.

Pred realizáciou experimentálneho zásahu sme dotazníkom Naša trieda testovali 359 detí tretích ročníkov ZŠ v Prešove. Z testovaných tried sme vyselekovali dve triedy - 3. B a 3. C zo ZŠ na Kúpeľnej ulici, medzi ktorými nebol v hodnote sledovaných premenných (v 4 z 5) štatisticky významný rozdiel. Zároveň sme zabezpečili registráciu prospechu detí ako nežiadúcej premennej.

Obe skupiny sme teda zrovnocennili :

a/ podľa veku

b/ ante - pretestom.

Výskumné metódy a techniky

1. Ústrednou metódou testovania hypotéz bol pedagogický experiment.

Plán výskumu sa uskutočnil s tromi rovnocennými skupinami a manipuláciou jednej nezávislej premennej x. Išlo teda o jednofaktorový experimentálny plán s využitím techniky paralelných (korelovaných) skupín.

2. Vplyv VD v ŠKD na zmenu sociálnej klímy v triede sme merali pomocou nasledujúcich merných prostriedkov:

a/ dotazníka *Naša trieda* (My Class Inventory - MCI, autori B.J. Frasher a D.L. Fisher 1986, ktorého českú verziu vypracovali a v našich podmienkach vyskúšali J. Lašek a J. Mareš.

Dosiahnuté skóre v tomto dotazníku chápeme ako ukazovateľ sociálnej klímy triedy.

Dotazník Naša trieda skúma tieto komponenty klímy : spokojnosť, nezhody , súťaživosť, náročnosť, súdržnosť.

b/ opakované - následné merania boli doplnené ďalším merným prostriedkom - dotazníkom na meranie sociálnej klímy triedy (autor J. Mellibruda , preložil M. Zelina, v našich podmienkach menej známy).

Uvedený merný prostriedok testuje tieto faktory sociálnej klímy triedy : úprimnosť (empatia), porozumenie (kongruencia), ocenenie hodnoty, akceptácia (učiteľom).

3. Testovanie sociopreferenčných vzťahov

Vstupné a výstupné merania v experimentálnej skupine boli doplnené sociometrickým testom, zameraným na skúmanie sociopreferenčných vzťahov v skupine. V našom prípade sme použili parametrický sociometrický test, ktorý limituje počet výberov. Realizované boli dva pozitívne a jeden negatívny výber.

4. Pozorovanie experimentálneho zásahu.

a. Štruktúrované pozorovanie

Súčasťou experimentu je zvyčajne metóda pozorovania. V našom prípade sme sa sústredili na zámerné, dlhodobé štruktúrované sledovanie dieťaťa s nulovým pozitívnym , negatívnym aj zmiešaným sociometrickým statusom , ktoré v priebehu parametrického sociometrického testu neobdržalo žiadnu pozitívnu ani negatívnu voľbu , ostalo nepovšimnutým izolátom.

b. Neštruktúrované pozorovanie.

Výskumník po každom projekte pristúpil k reflexii priebehu intervenčného zásahu, evalvácii z hľadiska dosiahnutého cieľa (krátkodobého aj dlhodobého), účinnosti efektívnosti štruktúry stretnutia, použitých techník, konvencií a metód, rešpektovania princípov VD.

5. Skúmanie učiteľovho poňatia výučby .

V súvislosti s kontrolou nežiadúcich premenných. v tomto konkrétnom prípade učiteľovho poňatia výučby a klímy triedy, sme prostredníctvom dotazníka Učiteľovo poňatie výučby (Mareš 1996) kvalitatívne analyzovali túto oblasť a hľadali rozdiely a súvislosti v chápaním výučby u triednych učiteľov experimentálnej a kontrolných skupín.

Kontrolná skupina č. 1 a experimentálne skupina pracovala pod vedením toho istého triedneho učiteľa, čo je pomerne dôležitá informácia z hľadiska vylúčenia vplyvu rozdielneho pedagogického pôsobenia učiteľa.

6.Štatistické spracovanie výsledkov

V priebehu štatistického spracovania výsledkov bola použitá:

a/ jednovýberová analýza

b/ dvojjvýberová analýza

c/ analýza rozptylu

d/ korelačná analýza

e/ meranie závislosti premenných

f/ Kolmogorov-Smirnov dvojjvýberový test

Opierali sme sme sa o analýzy sumárnej štatistiky a kontingenčných tabuliek.

Analýza a interpretácia výsledkov výskumu.

Z dôvodu obmedzeného priestoru sa sústredíme len na izolované výsledky výskumu, interpretujúce:

1. zmeny v hodnotách sociálnej klímy triedy v jednotlivých skupinách (experimentálnej -ES, kontrolnej 1 - K1, kontrolnej 2 - K2) pri vstupnom teste (AT - premenné p), výstupnom teste (PT - premenné r), následnom teste (NT - premenné n),

2. zmeny v skupinových a individuálnych sociometrických indexoch,

3. korelácie medzi premennými klímy dvoch merných prostriedkov (dotazník č. 1 - Naša trieda, dotazník č. 2 - Mellibruda).

Pri overovaní normality rozdelenia v jednotlivých skupinách pomocou štatistického postupu *distribution fitting* (Koschin, 1992) sme zistili, že jednotlivé súbory sa vyznačujú normálnym rozdelením, rozhodli sme sa pre použitie párových a nepárových t-testov, ktoré sme v záujme validity porovnávali s výsledkami Kolmogorovho-Smirnovho testu.

Pri štatistickom spracovaní údajov, porovnávajúcich:

a/ výsledky AT, PT a NT v ES

b/ výsledky AT, PT., NT v K1 a K2

bola použitá metóda párového t-testu.

Uvádzame výber z výsledkov experimentálneho prieskumu.

1. Zmeny v jednotlivých komponentoch sociálnej klímy v experimentálnej skupine (ES), kontrolnej skupine č. 1 (K1) a kontrolnej skupine č. 2 (K2)

Tabuľka č. 1 - ES - porovnanie AT a PT (Naša trieda)

premenná	t-hodnota	sm. odchýlka	priemer	hl. významnosti
Spokojnosť	3, 617	1, 94 0,932	12,93 14,41	V
Nezhody	0, 61	2, 73 2, 05	8, 63 8, 66	N
Súťaživosť	0, 36	2, 09 2, 08	12 13, 06	N
Náročnosť	3, 16	0, 78 2, 52	7, 27 7, 6	V
Súdržnosť	9, 71	3, 28 3, 52	10, 66 11, 63	V

AT - vstupné meranie, PT - výstupné meranie

Tabuľka č. 2 - ES - porovnanie PT a NT (Naša trieda)

premenná	t-hodnota	sm. odchýlka	priemer	hl. významnosti
spokojnosť	7,75	1,121 2,918	13,6 11,833	V
nezhody	1,225	2,058 1,443	8,666 10,916	N
súťaživosť	0,755	2,086 2,151	13,066 11,916	N
náročnosť	8,271	2,529 1,138	7,6 8,25	V
súdržnosť	8,856	3,287 2,562	11,636 8,25	V

Tabuľka č. 3 - K1 - porovnanie AT a PT (Naša trieda)

premenné	t-hodnota	sm. odchýlka	priemer	hl. významnosti
Spokojnosť	0,37	1,39 2,57	13,29 13,26	N
Nezhody	0,43	3,67 3,19	10,66 9,65	N
Súťaživosť	1,67	2,37 3,25	12,91 11,17	N
Náročnosť	0,42	1,45 1,99	7,70 7,82	N
Súdržnosť	0,15	2,99 3,36	11,5 12,65	N

Tabuľka č. 4 - K1 - porovnanie PT a NT (Naša trieda)

premenné	t-hodnota	sm. odchýlka	priemer	hl. významnosti
Spokojnosť	2,19	2,57 2,50	13,26 11,53	N
Nezhody	8,40	3,19 2,12	9,69 11,15	V
súťaživosť	1,72	3,25 1,98	11,17 12,11	N
náročnosť	0,61	1,99 1,62	7,82 9,19	N
súdržnosť	2,59	3,36 2,43	12,65 9,65	V

NT - následné, opakované meranie po dvoch rokoch

Tabuľka č. 5 - K2 - porovnanie AT a PT (Naša trieda)

premenné	t-hodnota	sm. odchýlka	priemer	hl. významnosti
spokojnosť	0,30	1,94 0,63	12,93 14,6	N
Nezhody	0,54	2,74 2,43	8,13 8,66	N
Súťaživosť	2,42	2,21 2,85	12,2 11,86	V
Náročnosť	0,64	1,86 1,70	8,06 6,06	N
Súdržnosť	0,85	2,06 1,73	9,13 13	N

2. Zmeny v sociometrických indexoch.

Po následnom parametrickom sociometrickom teste, ktorý sa realizoval po experimentálnom zásahu sme zaznamenali zmeny v individuálnych sociometrických indexoch. Na základe počtu obdržaných pozitívnych a negatívnych volieb sme vyrátali pozitívny (ISS), negatívny (ISSN), a zmiešaný (ISSZ) sociometrický status.

Tabuľka č. 6 - Porovnanie vstupných a výstupných hodnôt ISS, ISSN, ISSZ v ES

žiak č.	ISS	ISSN	ISSZ	ISS	ISSN	ISSZ
	vstup	vstup	vstup	výstup	výstup	výstup
1	0,07	0,07	0	0,07	0,07	0
2	0,35	0	0,35	0,21	0	0,21
3	0,07	0	0,07	0,07	0,07	0
4	0,14	0,07	0,07	0,21	0,07	0,14
5	0,14	0	0,14	0,21	0	0,21
6	0	0,14	-0,14	0,07	0,07	0
7	0,07	0,28	-0,21	0	0,21	-0,21
8	0,14	0,07	0,07	0,07	0,07	0
9	0,14	0	0,14	0,14	0,07	0,07
10	0,14	0	0,14	0,14	0,07	0,07
11	0,21	0	0,21	0,14	0,07	0,07
12	0	0,28	-0,28	0,21	0,14	0,07
13	0,35	0,14	0,21	0,07	0,07	0
14	0	0	0	0,14	0,07	0,07
15	0,42	0	0,42	0,35	0	0,35

Tabuľka č. 7 - Porovnanie vstupných a výstupných hodnôt skupinových sociometrických indexov v ES.

index	vstup	výstup
skupinovej kohézie	0,023	0,047
skupinovej koherencie	0,178	0,357
skupinovej klímy	127	127

3. Analýza korelačných vzťahov medzi premennými sociálnej klímy v dotazníku č. 1 a 2.

Dotazník č. 1 umožňuje posudzovať klímu triedy na základe týchto premenných: spokojnosť, nezhody, súťaživosť, náročnosť, súdržnosť.

Dotazník č. 2 meria tieto oblasti sociálnej klímy: úprimnosť, porozumenie, ocenenie hodnoty, akceptácia.

Pri analýze Spearmanovho korelačného koeficientu sme sa snažili hľadať závislosti medzi premennými oboch dotazníkov.

Experimentálna skupina :

1. spokojnosť - súťaživosť ++
2. súťaživosť - náročnosť ++
3. súťaživosť - porozumenie ++
4. nezhody - akceptácia +-
5. akceptácia - ocenenie hodnoty ++

Kontrolná skupina 1

1. spokojnosť - nezhody +-
2. spokojnosť - súdržnosť ++
3. spokojnosť - ocenenie hodnoty ++
4. spokojnosť - akceptácia ++
5. náročnosť - súťaživosť ++
6. náročnosť - súdržnosť +-
7. náročnosť - úprimnosť +-
8. náročnosť - porozumenie +-
9. súdržnosť - ocenenie hodnoty ++
10. súdržnosť - akceptácia ++
11. ocenenie hodnoty - akceptácia ++

Kontrolná skupina 2

1. spokojnosť - náročnosť +-
2. akceptácia - úprimnosť ++
3. ocenenie hodnoty - porozumenie ++
4. ocenenie hodnoty - akceptácia ++

Prezentované údaje svedčia o multiparadigmálnom, zložitom charaktere prirodzeného systému indikátorov pedagogických javov, o nutnosti kombinácie kvantitatívnych a kvalitatívnych metodologických postupov v záujme objektívnej interpretácie kauzálnych súvislostí edukačného procesu. S predostretými výsledkami experimentálneho prieskumu sú komplementárne interpretácie výsledkov štruktúrovaného nezúčastneného pozorovania a zúčastneného neštruktúrovaného pozorovania, ktoré však budeme analyzovať na inom mieste.

Literatúra:

1. Koschin, f. a kol. (1992) : Statgraphics aneb statistika pro každého. Praha: Grada.
2. Lašek, J - Mareš, J. (1992) : Jak změřit sociální klíma třídy? Pedagogická revue, č. 11 - 12.
3. Mellibruda, J. (1999) : Dotazník na diagnózu klímy v skupine. In: Pavlov, I. Sebahodnotenie kvality školy . Prešov: MC.
4. Mareš, J. a kol. (1996) : Učitelovo pojetí výuky . Brno : MU.
5. Ziegenspeck, J. - Vážanský , M. (1993) : Pedagogika zážitku - dosavadní stav a perspektívy . Vychovávateľ, č. 3 - 4.

AUTORKA – KONTAKT:

PhDr. Iveta Kovalčíková

Katedra pedagogiky, psychológie, oddelenie elementárnych realíí ,

Pedagogická fakulta PU,

ul. 17. novembra 1

Prešov

Slovenská republika